

PRIMA REȘEDINȚĂ DOMNEASCĂ A ȚĂRII MOLDOVEI

DE
COSTICĂ ASĂVOAIE

Problema reședinței domnești din Țara Moldovei a fost abordată – în ansamblul său – doar accidental de către istorici. Dacă pentru Țara Românească s-a reușit elaborarea unei lucrări de sinteză¹, pentru Țara Moldovei nu s-a depășit faza unui studiu preliminar, publicat cu mai multă vreme în urmă², precedat – la rândul său – de o încercare de lămurire a rolului curților boierești și a relațiilor acestora cu instituția domnească³. Este adevărat că, drept urmare a cercetării pe cale arheologică a unor curți domnești, s-a ajuns la publicarea a numeroase studii și lucrări cu caracter monografic⁴, care constituie pentru istoric *instrumente de lucru* pentru o abordare a întregului sistem, la care se adaugă demersurile științifice întreprinse pentru elucidarea contextului în care s-a ajuns la mutările reședinței principale de la Siret la Suceava⁵ sau de la Suceava la Iași⁶. Importante observații asupra construcțiilor cu caracter aulic au fost făcute în monografiile unor orașe⁷ sau în lucrări închinată unor subiecte mult mai largi⁸. Publicarea unor atare lucrări, în urma unor îndelungi ani de cercetare, nu ușurează întru totul efortul celui care încearcă abordarea sistemului de reședințe domnești din Moldova medievală, aceasta deoarece

¹ Gheorghe I. Cantacuzino, *Cetăți medievale din Țara Românească (sec. XIII–XVI)*, București, 1981, unde în ciuda titlului se face o serioasă analiză asupra reședinței domniei.

² I. D. Marin, *Contribuții la studierea Curților domnești din Moldova*, în S.A.I., IX, 1967, p. 25–41.

³ Gheorghe Diaconu, *Despre rolul curților boierești în organizarea militară a Moldovei în veacurile XIV–XV*, în „Studii și referate privind istoria României”, Partea I, București, 1954, p. 551–571.

⁴ Ca urmare a investigațiilor arheologice, au fost elaborate și publicate numeroase lucrări privitoare la curțile domnești de la Suceava (Mircea D. Matei, Emil I. Emandi, *Cetatea de Scaun și Curtea domnească din Suceava*, București, 1988), Bacău (Alexandru Artimon, Ioan Mitrea, *Bacău, reședință voievodală*, Bacău, 1996; preot Constantin Mardare, *Curtea domnească biserica „Precista” din Bacău, 500 de ani de existență*, Bacău, 1991), Piatra (C. Mătasă, N. Zamoșteanu, *Săpăturile de la Piatra Neamț*, în MCA, VII, 1961, p. 345–348; Eugenia Neamțu, *Date istorice și arheologice cu privire la Curtea domnească din Piatra Neamț*, în „MemAnt.”, I, 1969, p. 227–240), Vaslui (Al. Andronic, R. Popescu, *Principalele rezultate ale cercetărilor arheologice de la Vaslui – Curțile domnești din anul 1978*, extras din MCA, Oradea, 1979, p. 349–351; Alexandru Andronic, Ruxandra Maxim-Alaiba, *Șantierul arheologic Vaslui. Rezultatele săpăturilor de salvare de la „Curțile Domnești” din anul 1987*, în AMM, IX–XI, 1987–1989, p. 75–82), Huși (Al. Andronic și Eugenia Neamțu, *Săpăturile de salvare de la Huși, jud. Vaslui (1964)*, extras din MCA, X, 1973, p. 275–280), Iași (Al. Andronic, Eugenia Neamțu, M. Dinu, *Săpăturile arheologice de la Curtea Domnească din Iași*, în „Arh. Mold.”, V, 1967, p. 169–285). Unii autori au prezentat principalele rezultate și în alte lucrări (rapoarte preliminare de obicei, sau preiau informații mai vechi, însă în interpretări de mai mare valoare).

⁵ Ștefan S. Gorovei, *Statornicirea capitalei la Suceava*, în Emil Ioan Emandi, *Habitatul urban și cultura spațiului. Studii*

de geografie istorică. Suceava în secolele XIV–XX, Iași, 1996, p. 224–227.

⁶ V. Neamțu, *Stabilirea capitalei Moldovei la Iași*, extras din A.St.U.I., Secțiunea III, a. Istorie, Tom XIV, 1968, p. 114–124; idem, *Stabilirea capitalei Moldovei la Iași*, în *Istoria orașului Iași*, vol. I (redactori responsabili: Constantin Cihodaru, Gheorghe Platon), Iași, 1980, p. 80–86; idem, *Mutarea capitalei Moldovei de la Suceava la Iași* în lucrarea de la nota precedentă (4).

⁷ Pentru Iași, v. N. A. Bogdan, *Orașul Iași. Monografie istorică și socială ilustrată*, ed. a II-a, Iași, 1913; *Istoria orașului Iași*, vol. I (redactori responsabili: Constantin Cihodaru, Gheorghe Platon), Iași, 1980; Al. Andronic, *Iași până la mijlocul secolului al XVII-lea. Geneză și evoluție*, Iași, 1986. Pentru Suceava, v. Mircea D. Matei, *Contribuții arheologice la istoria orașului Suceava*, București, 1963; idem, *Civilizația urbană medievală românească. Contribuții (Suceava până la mijlocul secolului al XV-lea)*, București, 1989; Emil Ioan Emandi, Mihai Ștefan Ceaușu, *Să nu dărâmi dacă nu știi să construiești / zidești. (Contribuții de morfologie urbană la cunoașterea orașului Suceava, 1388–1988)*, Rădăuți – Iași, 1991; Emil Ioan Emandi, op. cit. Pentru Huși, v. *Istoria Hușilor*, volum îngrijit și coordonat de Theodor Codreanu, Galați, 1995. Pentru Roman, v. *Istoria orașului Roman* (redactor coordonator Gh. David), Roman, 1992.

⁸ Constantin C. Giurescu, *Târguri sau orașe și cetăți moldovene. Din secolul al X-lea la mijlocul secolului al XVI-lea*, București, 1967 (ediția a II-a, București, 1997); Nicolae Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova*, București, 1974; Corina Nicolescu, *Case, conace și palate vechi românești*, București, 1979; Mircea D. Matei, *Geneză și evoluție urbană în Moldova și Țara Românească. Până în secolul al XVII-lea*, Iași, 1997.

rezultatele unor investigații arheologice – unele dintre ele întreprinse cu mai mulți ani în urmă – au fost publicate într-o foarte mică măsură⁹. La această stare de fapt mai trebuie adăugat că în unele situri, care conțin ruinele unor curți domnești – cunoscute din documente – nu s-au putut începe prospecțiile până în prezent¹⁰. S-a pus accentul – și în această succintă prezentare – pe latura cercetării arheologice deoarece această disciplină este singura în măsură – în condițiile lacunarității izvoarelor scrise – să ofere date noi privind cronologia, planimetria și rolul jucat de curțile domnești în evoluția așezărilor în care au fost amplasate.

*

Pentru o mai bună înțelegere a problematicii abordate aici este necesară o încercare de definire a curții domnești și a așezării în care este amplasat asemenea ansamblu. În istoriografia românească s-au stabilit până în prezent câteva formulări definitorii din care ar putea fi citate:

1. – *curte*. „Instituție medievală care, sub numele latin de *aula* sau *curte*, sau sub cel slav de *dvor* sau *dom*, implică în toate statele feudale locul geografic al puterii de comandă și de inițiativă în materie militară, administrativă, judiciară, politică, fiscală și economică. *C(urtea)* nu era numai punctul fortificat care constituia centrul administrației locale; sub numele de *c(urte)* sau *curteni* erau prinși și cei care realizau administrația până în secolul XVI. [...]”¹¹.

2.a. – *Curte*, „Denumire generică de origine medievală, desemnând pe suveran (monarh, voievod, principe) și pe cei apropiați sieși (fr. *La Cour*, it. *Corte*, germ. *Der Hof*, engl. *the court*)”¹².

2.b. – *Curte* – „Denumire dată ansamblului rezidențial al unui suveran, nobil, boier, personalitate înaltă ecleziastică. În Țările Române, alături de Curți voievodale [...] sunt menționate numeroase – *Curți boierești*, ansamblurile având, în esență, aceeași structură: locuința propriu-zisă (palat, casă) – diferind ca dimensiuni, număr de încăperi, destinație particulară sau oficială, nu însă întotdeauna și din punct de vedere al decorației și al confortului – și anexe (corpuri de gardă, spații gospodărești); totul era cuprins în incinte, adesea întărite. În vecinătate, se ridica biserica de *c[urte]* – un fel de paraclis particular al familiei care deținea domeniul, în cazul ansamblurilor boierești, ea deservind și comunitatea rurală și orășenească din jur”¹³.

3. „Palatul și biserica [...] se dovedesc a fi fost apropiate, formând chiar un întreg *ansamblu de arhitectură* (subl. C.A.) care era *curtea domnească*”¹⁴.

4. „«Condițiile» pe care ar trebui să le îndeplinească o reședință pentru a fi socotită capitală: sejururile tot mai dese și mai prelungite acolo; *existența unui palat* (subl. C.A.); existența, în împrejurimi, a unui parc de vânătoare (ceea ce la noi putem identifica în *existența unui ocol al curții*)” (subl. C.A.)¹⁵.

Sintetizând elementele definitorii expuse mai sus se poate spune că o *capitală* este o așezare de reședință în care se află un complex arhitectonic numit *curte* (domnească, pentru cazul de față), un sediu episcopal (ceea ce în Moldova medievală nu a constituit o condiție absolută)¹⁶ și care să aibă, „în împrejurimi” o *braniște* (de fapt, un *ocol al curții*).

Curtea domnească este un ansamblu arhitectonic construit într-un perimetru precis delimitat, constituit din casa domnească / palatul, compartimentat în spațiu de locuit și spațiu de reprezentare, capela de curte și construcții

⁹ Este cazul Hârlăului; de aici, în ciuda faptului că s-au făcut săpături ample, s-a publicat doar un scurt studiu: Stela Cheptea, *Despre începuturile vieții urbane medievale (Hârlău)*, în „Europa XXI”, T. I-II, 1992–1993, p. 65–76, despre curtea domnească. Ulterior întocmirii acestui articol a fost publicată o amplă monografie: Stela Cheptea, *Un oraș medieval. Hârlău*, Iași, Centrul de Istorie și Civilizație Europeană, 2000.

¹⁰ La Ștefănești – Botoșani, deși curtea a fost precis localizată în teren, intenția de a executa un sondaj arheologic de către autorul acestor rânduri nu s-a putut concretiza până în prezent datorită refuzului proprietarului terenului. La Țuțora nu s-au putut obține fondurile necesare.

¹¹ *Dicționar de artă. Forme, tehnici, stiluri artistice*, vol I, A–M, București, 1995, p. 141, s. *Voce*.

¹² *Instituțiile feudale din Țările Române. Dicționar*, coordonatori Ovid Sachelarie și Nicolae Stoicescu, București, 1998, p. 131, s. *voce*.

¹³ Corina Nicolescu, *op. cit.*, p. 68.

¹⁴ Carlrichard Brühl, *Remarques sur les notions de „capitale” et de „residence” pendant le haut Moyen Age*, în „*Journal de*

savants”, Paris, oct.–dec., p. 207–208, *apud*. Ștefan S. Gorovei, *op. cit.*, p. 225.

¹⁵ Ștefan S. Gorovei, *Întemeierea Moldovei. Probleme controversate*, Iași, 1997.

¹⁶ La Hârlău, Cotnari, Botoșani, Ștefănești, Dorohoi, Piatra Neamț, Iași, Vaslui, Huși, Bârlad, deși au existat curți domnești, nu au fost stabilite și reședințe ale unor instituții din ierarhia bisericească; la Siret și la Bacău au existat scaune episcopale *catolice*, deci nu ale „credinței” țării; Hușii au devenit centru episcopal după încetarea funcționării aici a curții domnești, iar Iașii au devenit reședință mitropolitană cu mult după ce domnii Țării Moldovei s-au așezat „mai cu temei” în acest oraș. Prin urmare, se poate conchide că această condiție a fost îndeplinită doar întâmplător. De altfel, definiția este extrem de generală, ea suferind amendamente în funcție de o multitudine de factori, atât în condiții de spațiu cât și de timp istoric (v. în acest sens Arnold Toynbee, *Orașele în mișcare, Prefață* de acad. Emil Condurachi, *Postfață* de Cristian Popișteanu, Traducere din limba engleză de Leontina Moga, București, 1979, p. 100–194).

anexe (sistem arhitectonic de apărare, cuhnie, sursă / depozit de apă, depozit / cămări, grajduri, încăperi pentru corpul de gardă); întreținerea curții domnești cădea, cu precădere în sarcina curtenilor și a celor ce trăiau în *ocolul curții*¹⁷. Precizările făcute în această încercare de definire sunt – se speră – sugestive pentru complexitatea unui atare ansamblu, elementele enumerate regăsindu-se, în marea lor majoritate și la alte proporții, în orice gospodărie din epocă, comparându-se îndeosebi cu curțile boierești¹⁸.

*

O încercare de a stabili care a fost *prima reședință* a domniei Țării Moldovei se înscrie, inevitabil, în tema mai amplă a întemeierii statului dintre Carpați și Nistru. Chestiunea principală care interesează în demersul de față este aceea a personajului care ar trebui considerat a fi *primul domn* al nucleului viitoarei Țări a Moldovei. Deși există o amplă bibliografie consacrată acestei probleme – care nu-și găsește locul în paginile de față, fie doar și pentru faptul că a fost abordată într-o lucrare relativ recent publicată¹⁹ – se pare că în istoriografia românească nu s-a ajuns încă la o concluzie sigură. Ilustrative pentru această stare de fapt sunt punctele de vedere exprimate de către istoricii de la cumpăna veacurilor XIX–XX și de către reprezentanții generațiilor de la sfârșitul secolului XX.

Astfel, Dimitrie Onciul considera că „Dragoș ocupând țara ca cneaz din Maramureș, ea era considerată din început ca aparținând de drept la voievodatul Maramureșean și ca de asemenea supusă coroanei ungurești” (subl. C.A.)²⁰, iar „Bogdan, învingător, întemeiază un stat independent (subl. C.A.), cuprinzând dacă nu toată Moldova de apoi, atunci cel puțin cea mai mare parte din ea”²¹ și conchidea că „Dragoș este începătorul, Bogdan îndeplinitorul întemeierii”²² (subl. C.A.). A. D. Xenopol ajungea la concluzia că „tradiția atribuie pretutindeni lui Dragoș descălecarea Moldovei, pe când din documentele raportate rezultă tot atât de limpede că numele întemeietorului statului moldovean a fost Bogdan” (subl. C.A.)²³ și că „în contrazicere cu aceste tradiții conținute în toate cronicile Moldovei, documentele ungurești arată pe unul Bogdan ca pe cel care ar fi întemeiat domnia Moldovenească (subl. C.A.), sustrăgându-se de la autoritatea regelui maghiar”²⁴. Autorii celor mai noi lucrări referitoare la întemeierea domniei Țării Moldovei formulează aprecieri cum sunt cele care urmează: „În timp ce pe seama lui Dragoș se pot pune anumite realizări legate de structurile politice (subl. C.A.) și eventual debarasarea de sub tutela mongolă, pentru Bogdan se revendică dobândirea neatârării țării față de Ungaria și probabil consolidarea aparatului de stat, administrativ și militar”²⁵, același autor apreciind însă că „inițierea operațiunilor armate a fost asumată de Ludovic de Anjou și că Dragoș a devenit un instrument al politicii sale [...], proaspătul voievod al Moldovei conducea ca reprezentant al altui monarh” (subl. C. A.)²⁶. „Dragoș și Bogdan sunt deopotrivă descălecători, deopotrivă întemeietori”, se conchide de către un alt istoric într-o lucrare recentă²⁷, care continuă observația că „tradițiile orale, ca și cronicile și documentele, atribuie lui Dragoș evenimentul descălecării, începutul țării (cum se spune în *Letopisețul anonim*): el este organizator, el este începutul”²⁸.

Opiniile citate mai sus, care ar putea fi considerate reprezentative pentru două etape marcante din evoluția istoriografiei românești, nu par – la prima vedere – să lămurească cine a fost primul domn al Țării Moldovei și – deci – a cărui reședință trebuie considerată ca fiind „sediul” primei domnii. Totuși, nu trebuie uitat faptul că Dragoș a fost considerat de către regalitatea maghiară reprezentantul ei în „*terre nostre Moldovane*”²⁹, meritele de întemeietor de țară fiindu-i atribuite mai târziu, după cum reiese din plastica formulare a lui N. Iorga: „Legenda întemeierii Moldovei de vânătorul Dragoș e o simplă interpretare a stemei și numelui țării după o datină pe care oamenii Renașterii o observă în toate țările pentru a da un început fabulos narațiunii lor despre patria și neamul cărora îi aparțin”³⁰. De altfel, G. I. Brătianu vorbea, după o îndelungă analiză, despre „*noul principat întemeiat*

¹⁷ N. Grigoraș, *Instituții feudale din Moldova, I. Organizarea de stat până la mijlocul sec. al XVIII-lea*, București, 1971, passim (p. 18–22 și 29).

¹⁸ Gheorghe Diaconu, *op. cit.*

¹⁹ Ștefan S. Gorovei, *op. cit.*, p. 66.

²⁰ Dimitrie Onciul, *Originile Principatelor Române*, în *Scrieri istorice*, Ediție îngrijită de Aurelian Sacerdoțeanu, vol. I, București, 1968, p. 708.

²¹ *Ibidem*, p. 709.

²² *Ibidem*, p. 710.

²³ A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. II, ediția a IV-a, *De la întemeierea Țărilor Române până la moartea lui Petru Rareș, 1546*, Text stabilit de Nicolae Stoicescu și

Maria Simionescu. Note, comentarii, prefață, indice și ilustrația de Nicolae Stoicescu, București, 1986, p. 37.

²⁴ *Ibidem*, p. 37.

²⁵ Victor Spinei, *Moldova în secolele XI–XIV*, București, 1982, p. 318.

²⁶ *Ibidem*, p. 307.

²⁷ Ștefan S. Gorovei, *Întemeierea Moldovei. Probleme controversate*, Iași, 1997, p. 66.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ DRH, D, I, p. 41.

³⁰ N. Iorga, *Istoria țării prin cei mici*, în idem, *Despre cronici și cronicari*, ediție îngrijită de Damaschin Mioc, București, 1988, p. 213.

de Bogdan” (subl. C.A.)³¹, eliminând astfel tradiția care a impus ca prim domn al statului medieval de la răsărit de Carpați pe voievodul Dragoș.

Deosebit de clară este afirmația că „victoria lui Bogdan I a marcat nu numai eliberarea teritoriului est carpatic de sub controlul forțelor maghiare, ci și data întemeierii statului independent al Moldovei (subl. C.A.) și a recunoașterii sale ca singur conducător și domn”³². Într-o schemă de evoluție cronologică a sensurilor termenului „țară”, întocmită pe baza unei atente examinări a realităților din spațiul românesc – în comparație cu cele din alte zone ale Europei și publicată relativ recent³³ – stăpânirea lui Dragoș de la răsărit de Carpați s-ar încadra în rândul *țărilor feudale*, integrate într-un mai amplu sistem politic – în cazul de față cel al regalității maghiare – iar organizarea statală a lui Bogdan se circumscrie în rândul *țărilor politice*, care corespund „nivelului autocrației”³⁴.

Considerarea lui Bogdan I ca fiind primul domn al Țării Moldovei nu înseamnă ignorarea elementelor coagulante introduse de Dragoș Descălecătorul. Dragoș și urmașii săi au fost aceia care – prin măsurile pe care trebuie să le fi luat pentru integrarea cel puțin ale unor părți din spațiul românesc de la răsărit de Carpați în structurile regatului angevin – au provocat nemulțumirea stăpânilor locali și coalizarea lor sub conducerea lui Bogdan cu hotărârea fermă de a contracara tendințele expansioniste maghiare manifestate în teritoriul lor. Este una din explicațiile victoriei obținute de către Bogdan în manieră violentă dar relativ rapid. Totuși, creatorul statului independent, cu structurile specifice incipiente – deci a primei curți domnești – rămâne, și în opinia autorului acestor rânduri, Bogdan I. De aceea, prima reședință domnească a Țării Moldovei trebuie considerată aceea a lui Bogdan I, construită de către acesta, înainte sau imediat după venirea la răsărit de Carpați.

Majoritatea istoricilor care s-au ocupat de procesul de întemeiere a statului medieval românesc, cu oarecare excepție³⁵, au înclinat să acorde orașului Baia statutul de prima capitală a acestui stat. În ultima lucrare cu caracter monografic închinată acestei așezări autorul își formulează opiniile cu suficiente rezerve: „Sederea acestui voievod [Bogdan] la Baia nu a fost însă de durată; în urma succeselor înregistrate în confruntările cu vasalii credincioși ai lui Ludovic de Anjou de la Siret, și-a fixat aici reședința”, dar este „mai sigură” instalarea lui Bogdan³⁶. De altfel, se sugerează că Baia a fost centrul unei formațiuni politice anterioare declanșării procesului de încheiere a Țării Moldovei. În acest sens, atribuirea rolului de „capitală a Țării Moldovei” în unele izvoare târzii față de evenimentele din a doua jumătate a secolului al XIV-lea „era doar amintirea vremurilor îndepărtate când orașul avea rolul de centru al formațiunii politice românești cuprinse între Șomuzul Mare [...] și înălțimile deja amintite de pe țărmul drept al Moldovei” (subl. C. A.)³⁷. Argumentul principal pentru atribuirea rolului de primă „capitală” a Țării Moldovei orașului Baia, consta în faptul că statul românesc de la est de Carpați și-a luat numele de la râul Moldova. Acest fapt „pledează – în opinia autorului – pentru ideea că procesul de unificare a diferitelor formațiuni politice începe de la Baia, situată pe valea acestui râu, din timpul lui Bogdan, dacă nu chiar mai dinainte”³⁸. Un alt argument utilizat de istorici în susținerea ideii discutate aici este sigiliul orașului care poartă inscripția „*sigilium * capitalis * civitas * moldavie * terre * moldaviensis **”. După o îndelungată dispută istoriografică, relativ recent s-a demonstrat că sigiliile care poartă inscripții cu scriere latină minusculă sunt târzii, limita inferioară de datare (*ante quem non*) fiind a doua jumătate a secolului al XV-lea³⁹. Se înțelege de la sine că în atare condiții puterea de argument se anulează.

Pentru elucidarea „enigmei” primei reședințe domnești din Țara Moldovei trebuie căutate – în condițiile specifice de lacunaritate a informației, amintite la început – urmele elementelor definitorii pentru un atare obiectiv. Se va analiza în continuare, din acest punct de vedere, cazul Băii.

³¹ G. I. Brătianu, *O enigmă și un miracol istoric: poporul român*, ediție îngrijită, prefață, studii și note de Stelian Brezeanu, traducere de Mariana Rădulescu, București, 1988, p. 146.

³² N. Grigoraș, *Țara Românească a Moldovei de la întemeierea statului și până la Ștefan cel Mare (1359–1457)*, Iași, 1978, p. 27.

³³ Stelian Brezeanu, *Modèle européen et réalité locale dans la fondation des Principautés Roumaines*, în „Études byzantines et post-byzantines”, III, 1997, p. 179–197.

³⁴ *Ibidem*, p. 196–197.

³⁵ Spre exemplu, s-a susținut că Dragoș ar fi întemeiat un voievodat în Câmpul lui Dragoș, cu „capitala la Bacău”, voievodat aflat sub suveranitate maghiară (Al. I. Gonța, *Afirmarea statului moldovean în luptele dintre catolici și ortodocși până la întemeiere. Voievodatul lui Dragoș*, în *MMS*, anul XXXVI, 1960,

Nr. 9–12, p. 555–570). Pe lângă faptul că această primă „capitală” era atribuită unui posibil centru în care își avea sediul reprezentantul regelui angevin și nu primul domn al țării, nici nu există suficiente legături între târgul Bacău și Câmpul lui Dragoș. V. în acest sens C. Asăvoaie, *Observații și precizări privitoare la câmpul lui Dragoș (I)*, în *Arh. Mold.*, XVII, 1994; (II) în XIX, 1996, p. 221–246.

³⁶ Vasile Neamțu, *Istoria orașului Baia (Civitas Moldaviensis)*, Iași, 1997, p. 88.

³⁷ *Ibidem*, p. 395–396.

³⁸ *Ibidem*, p. 88.

³⁹ R. Molenkamp, *Die ältesten Siegel moldauwischer Städte*, în „*Jarbücher für Geschichte Osteropas*”, Wiesbaden, 1981, p. 342–346.

Este un fapt binecunoscut că la Baia au fost efectuate ample investigații arheologice⁴⁰. Demn de reținut este că „cercetările arheologice nu s-au concentrat în zonele periferice”⁴¹. Cu toate acestea, nu au fost surprinse urme ale vreunei construcții care să poată fi atribuite unui complex aulic. Excepție face fundația și podina unui grajd de mari dimensiuni, datând din prima jumătate a secolului al XIV-lea. Singurele argumente ale autorilor cercetării în susținerea ipotezei că grajdul respectiv a fost construit „pentru a adăposti caii voievodului” sunt dimensiunile mari și calitatea bună a lucrărilor⁴², argumente insuficiente și neconvingătoare. Deși la Baia sunt cunoscute mai multe biserici, nici una nu pare a fi îndeplinit funcția de capelă de curte. Singurele reminescente ale unei proprietăți domnești la Baia, consemnate în secolul al XV-lea, sunt două mori, o sladniță și patru sălașe de țitari pe care Alexandru cel Bun le dăruia, la 31 octombrie 1402 mănăstirii Moldovița⁴³. La 23 aprilie 1448, Petru voievod dăruia locul „unde au fost vechile mori domnești” lui Mihail Logofăt⁴⁴. De altfel, absența domeniului domnesc sau a urmelor acestuia la Baia a fost remarcată⁴⁵. Este greu de crezut că dacă Baia ar fi fost prima reședință a primului domn al Țării Moldovei nu s-ar fi conservat până în secolul al XV-lea unele elemente constitutive ale unui asemenea complex. De altfel și autorii principalelor cercetări arheologice de la Baia consideră că Baia „nu a mai putut juca rolul de reședință voievodală decât scurtă vreme după venirea lui Dragoș la răsărit de Carpați” (subl. C. A.), aceiași autori ajungând la concluzia că evoluția urbană a Băii în ultima parte a secolului al XIV-lea și în secolul al XV-lea (până la 1467) nu poate fi pusă în legătură cu statutul de „centru politico-administrativ”⁴⁶.

Cei care s-au preocupat de procesul nașterii Țării Moldovei au sesizat deja că o altă regiune din partea nordică a țării conservă realitățile legate de începuturi⁴⁷. Semnatarul paginilor de față atrăgea atenția, într-un studiu relativ recent publicat, asupra modului de administrare a domeniului de la Volovăț până în vremea lui Ștefan cel Mare⁴⁸. După cum se știe, la Volovăț a existat o biserică de lemn care, potrivit tradiției, a fost ctitorită de către Dragoș voievod. De asemenea, se știe că domeniul de la Volovăț era în proprietate domnească în timpul lui Alexandru cel Bun. Deocamdată, dovezi certe care să susțină ipoteza existenței aici a unei posesiuni a lui Dragoș „descălecătorul” nu există, dacă se face abstracție de legenda legată de biserica mai sus pomenită și de unele toponime din această regiune care au fost puse de către istorici în legătură cu episodul „descălecătorului”⁴⁹. Privită însă în comparație cu aceea a altor domenii domnești, modalitatea de administrare a domeniului de la Volovăț sugerează o concepție oarecum particulară a domnilor de până la Ștefan cel Mare despre această proprietate domnească. O scurtă trecere în revistă a documentelor din prima jumătate a secolului al XV-lea privitoare la Volovăț nu ar face decât să reflecte această „anomalie”. Astfel, la 3 decembrie 1421, Alexandru cel Bun dă Siretul și Volovățul, cu toate ce țineau de ele, fostei sale soții Ringaila, însă numai pe timpul vieții⁵⁰. După aceasta, Volovățul revine în posesia domniei, pentru ca, în 1443, Ilie voievod să dea curtea de la Volovăț, cu cele aparținătoare de aceasta „prietenului și cumătrului” său Dietrich Buceațchi⁵¹. În 1444, Mărinca, doamna lui Ilie voievod, împreună cu Manuil, pârălabilul de Hotin, încredințează, pe o perioadă de timp limitată, cetățile Hotin, Țețina și Hmelov unor demnitari poloni pentru ca aceștia să intervină pe lângă regele lor în vederea reîntoarcerii

⁴⁰ Rezultatele acestor investigații au fost publicate – în mare măsură – în Eugenia Neamțu, Vasile Neamțu, Stela Cheptea, *Orașul medieval Baia în secolele XIV–XVII*, vol. I. *Cercetările arheologice din anii 1967–1976*, Iași, 1980, vol. II. *Cercetările arheologice din anii 1977–1980*, Iași, 1984; V. Neamțu, *Istoria orașului medieval Baia (Civitas Moldaviensis)*, Iași, 1997, precum și în numeroase articole consacrate unor aspecte speciale.

⁴¹ V. Neamțu, *Istoria orașului medieval Baia (Civitas Moldaviensis)*, Iași, 1997, p. 92.

⁴² *Ibidem*, p. 88 și 106.

⁴³ DRH, A, I, Nr. 16, p. 23.

⁴⁴ *Ibidem*, nr. 279, p. 395–396.

⁴⁵ V. Neamțu, *op. cit.*, p. 88.

⁴⁶ Eugenia Neamțu, Vasile Neamțu, Stela Cheptea, *op. cit.*, vol. I, p. 154.

⁴⁷ Victor Spinei, *op. cit.*, p. 321, unde se formulează „Reședința domnească se afla desigur în colțul de nord-vest al Moldovei, poate la Siret (subl. C.A.), unde și-a avut curtea Lațcu, urmașul lui Bogdan, sau în orice caz în apropiere. Nu întâmplător fusese înmormântat în ctitoria sa de la Rădăuți, la mai puțin de 20 km în linie dreaptă de Siret și la circa 5 km de Volovăț, locul de veci al lui Dragoș”. Ștefan S. Gorovei consideră că „alegerea Rădăuților pentru îngroparea doimnilor din noua dinastie instaurată de

Bogdan I (1363–1367) arată că și în vremea acestuia «caput regni» era la Siret” (în *Statornicirea capitalei la Suceava*, din vol. Dr. Emil Ioan Emandi, *Habitatul urban și cultura spațiului*, Iași, p. 225).

⁴⁸ C. Asăvoaie, *Observații și precizări privitoare la Câmpul lui Dragoș*, II, în *Arh. Mold.*, XIX, 1996, p. 221–246. Analiza respectivă este redată în continuare.

⁴⁹ Nicolae Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii până la 1601 și de la 1709 la 1711*, ediție cu studiu introductiv, note, comentarii, indice și glosar de Const. A. Stoide și I. Lăzărescu, cu o Prefață de G. Ivănescu, Iași, 1976, p. 74–75. a se vedea și Ștefan S. Gorovei, *Biserica de la Volovăț și Mormântul lui Dragoș Vodă*, în *MMS*, Anul XLVII, nr. 5–6, mai–iunie 1971, p. 374–383, referitor la stălpul și crucea montate din porunca lui „Ștefan voievod” pomenite și în *DIR*, A, XVI–III, nr. 278, p. 227 (1583).

⁵⁰ DRH, A, I, Nr. 48, p. 69–72. Situația particulară a domeniului de la Volovăț a fost semnalată de către Ion I. Solcanu, *Noi considerațiuni privind biserica de lemn de la Putna*, în *MMS*, anul LI, nr. 1–2, ianuarie–februarie 1975, p. 115–122, cu diferența că înțelege Siretul și Volovățul ca un domeniu unitar, ceea ce este înfirmat de formularea din documentul citat aici.

⁵¹ DRH, A, I, nr. 231, p. 325–327.

lui Ilie voievod a proprietăților sale din Polonia⁵². La 1 octombrie 1455, doamna Maria stăpânea din nou Hotinul și Petru voievod îi dă, în schimbul acestei cetăți, târgul Siret și „Olhovețul”⁵³. În anul 1456, la 29 iunie, Petru voievod se angaja în fața regelui Cazimir al Poloniei să dea „în chip de dar și zestre”, doamnei Maria a lui Ilie voievod „orașul Sireti”, cu suburbia și satele ce aparțin lui, și satul „Olhovăț” cu celelalte sate ce aparțin lui din vechime⁵⁴. Din această succintă rezumare mai pot fi reținute două elemente: că la Volovăț exista o *curte domnească* și că de acest sat erau dependente alte sate „din vechime”. Cât de vechi erau curtea și satele care îi constituiau ocolul este greu de precizat. Dar dacă se pun aceste două elemente alături de biserica ce este atribuită de tradiție lui Dragoș voievod, ar rezulta că Volovățul dispunea, la un moment dat, de cele trei elemente esențiale, ce caracterizează o reședință a unui personaj de primă mărime: curtea, domeniul și lăcașul de cult. Ridicarea bisericii, indiferent de care dintre domnii din secolul al XIV-lea, înainte ca aici să existe domeniul și curtea, este o idee greu de acceptat. Împotriva acestei ipoteze s-ar putea ridica aparent, precizarea ca fiind „de la Volovăț”, pentru Giurgiu, component al sfatului domnesc, pomenit astfel în trei documente de la începutul domniei lui Alexandru cel Bun⁵⁵. Dar acel „de la Volovăț” care îi urmează numelui nu poate fi interpretat doar ca o indicare a localității în care boierul își avea reședința și cel puțin o parte din proprietate. Formula putea arăta și faptul că boierul respectiv era dregătorul care administra curtea domnească și domeniul de la Volovăț, așa cum „Șandru de la Neamț”, pomenit astfel alături de Giurgiu⁵⁶, îl desemna pe boierul Șandru, pârcălabul de Neamț, sau „Horaet de la Hotin” era indicat astfel în calitate de pârcălab al cetății Hotin⁵⁷. Nicolae Costin consemna tradiția „de oameni bătrâni, lăcuitori de aicea din țară, cum se trage cuvântul den om” că biserica a cărei ctitorie se pune pe seama lui Dragoș descălecătorul s-a aflat pe locul unde „Ștefan vodă au zidit biserică de piatră”⁵⁸. Pe malul opus al pârâului Volovăț, în apropierea bisericii zidită de Ștefan cel Mare pe locul celei mai vechi, au fost descoperite fundațiile unor biserici și o parte din mormintele cimitirului aferent⁵⁹. Două biserici sunt consemnate la Volovăț și în actul din 15 martie 1490, prin care Ștefan cel Mare întărea episcopiei din Rădăuți bisericile dăruite acestei instituții de către Alexandru cel Bun⁶⁰. Existența a două biserici – cel puțin în vremea lui Alexandru cel Bun – într-o așezare cu caracter rural demonstrează că acest sat avea o importanță deosebită pentru domnie. Explicarea destinației celor două edificii de cult poate fi relativ simplă: cel atribuit de tradiție lui Dragoș era biserica domniei, capela de curte, iar cea de piatră deservea comunitatea satului – după cum sugerează și cimitirul acesteia din urmă. Logica impune acceptarea ideii că în momentul angajării luptelor dintre Bogdan și Drăgoșești primul trebuia să dețină un „cap de pod” la răsărit de Carpați și să aibă sprijinul a cel puțin o parte din vechii conducători locali⁶¹. Argumentul principal în susținerea acestei idei îl constituie faptul că – potrivit unor calcule demografice – Bogdan nu a putut părăsi domeniile sale din Maramureș însoțit mai mult de „câteva zeci de războinici”⁶². Prin natura poziției geografice și distanța față de reședința reprezentanților coroanei maghiare care – după toate probabilitățile de la acel moment era Siretul⁶³, Volovățul putea să joace rolul aceluia „cap de pod”. Modul în care a ajuns Bogdan stăpân la Volovăț și care au fost motivele acceptării sale ca întâi stătător în fruntea forțelor ostile Drăgoșeștilor sunt elemente greu de precizat. Oricum, pe lângă „prestigiul câștigat de Bogdan în lupta pentru menținerea în Maramureș, a curajului și destoiniciei sale de oștean, a modului abil de a se orienta în funcție de conjunctura politică”⁶⁴ ar mai putea fi adăugat, la nivel ipotetic, o posibilă relație matrimonială stabilită între Bogdan și odrasla unei căpetenii de la răsărit de Carpați. Aceasta ar fi cea mai la îndemână explicație pentru dobândirea de către Bogdan a unei proprietăți în Moldova și pentru acceptarea sa ca lider al luptei împotriva stăpânirii maghiare din spațiul moldovenesc. Spre concluzia că prima reședință a ceea ce va deveni Țara Moldovei a fost într-o așezare rurală conduce și faptul că locuitorii de la răsărit de Carpați erau – în momentul desfășurării evenimentelor – o populație cu caracter preponderent rural iar Bogdan I venea din Maramureș tot dintr-o lume a satului.

Atribuirea de către tradiție, preluată de cronicari, a ridicării unei biserici la Volovăț lui Dragoș descălecătorul poate fi consecința unei substituiri de personaje – conștientă sau nu – așa cum aceeași tradiție „l-a frustrat pe Bogdan de recunoașterea celor înfăptuite de el în sfera organizării statale, atribuind reușitele sale lui Dragoș”⁶⁵.

⁵² M. Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, vol. II, Iași, 1932, p. 721–722.

⁵³ *Ibidem*, p. 773–777.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 779–788.

⁵⁵ DRH, A, I, nr. 13, p. 18–20; nr. 17, p. 24–25; nr. 18, p. 25–27.

⁵⁶ *Ibidem*, nr. 17, p. 24–25.

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ Nicolae Costin, *op. cit.*, p. 74–75.

⁵⁹ Al. Artimon, *Câteva considerații istorico-arheologice asupra bisericii din secolul al XIV-lea descoperită la Volovăț (județul Suceava)*, în SCIVA, Tom 32, nr. 3, 1981, p. 382+405. Pentru unele corecții pentru datarea și atribuirea lăcașului, v. și C. Asăvoaie,

Observații privind fundațiile de biserică descoperite la Volovăț (județul Suceava), în Cercetări Istorice, XVI, 1997, p. 5–14.

⁶⁰ DRH, A, III, nr. 73, p. 135–139.

⁶¹ Acest aspect a mai fost remarcat în istoriografie, v. Victor Spinei, *op. cit.*, p. 318.

⁶² Radu Popa, *Țara Maramureșului în veacul al XIV-lea*, București, 1970, p. 274 și nota 38 (în ediția a II-a, îngrijită de Adrian Ioniță, București, 1997, p. 230).

⁶³ V. *supra* nota 47.

⁶⁴ Victor Spinei, *op. cit.*, p. 318.

⁶⁵ Victor Spinei, *loc. cit.*

Existența curții domnești, a ocolului „din vechime”, ca și a celor două biserici la Volovăț, modul de administrare și de exploatare a domeniului domnesc de aici pe parcursul primei jumătăți a secolului al XV-lea, menționarea în sfatul domnesc, alături de pârcălabi, a celui care administra în numele domniei Volovățul, sunt toate repere ale statutului special de care s-a bucurat acest domeniu. Acest prestigiu trebuie să-și aibă temeiul în semnificația de „început” a ȚĂRII. Cel puțin modul de administrare a curții și ocolului aferent lasă impresia că acestea erau *proprietatea familiei domnești* și nu stăpânirea instituției domniei⁶⁶. Siretul va fi devenit așezare de reședință a domniei după victoria raportată de forțele coalizate, sub conducerea lui Bogdan, împotriva reprezentanților regatului angévin. Teritoriul stăpânit la răsărit de Carpați își impune deja denumirea de Pământul / Țara Moldovei, nume ce se va consacra pentru noul stat românesc.

Deși există multe întrebări care-și așteaptă răspunsul, argumentele expuse mai sus, care susțin ideea existenței primei reședințe domnești la Volovăț, nu trebuie excluse *ab initio*. S-a arătat că, cel puțin în cadrul orașului Baia, elementele păstrate care să semnaleze aici existența primei reședințe a domniei Țării Moldovei sunt extrem de sărace în raport cu cele de la Volovăț. Statutul special la Volovățului, tradiția de la Siret care leagă curtea de aici de numele lui Sas, îi acordă prioritate celei dintâi așezări.

Curtea domnească de la Volovăț trebuie să fi avut dimensiuni modeste, asemănătoare cu cea a Bogdăneștilor de la Cuhea⁶⁷ sau – cel mult – cu cea din prima etapă de la Suceava⁶⁸.

Cercetări arheologice sistematice desfășurate la Volovăț – în zona bisericii ridicată de Ștefan cel Mare – ar putea să confirme sau să infirme concluziile lucrării de față.

THE FIRST PRINCELY RESIDENCE OF THE MEDIAEVAL STATE OF MOLDAVIA

SUMMARY

The author of the article attempts to review the historical data regarding the first residence of the princes of the Moldavia in the Middle Ages. First of all, he recapitulates the mediaeval meaning of the term residence (in Romanian: *curte*). Until now, according to the chronographically tradition, the Romanian historiography has accepted the theory according to which the ancient town of *Baia* was the first residence of the major state institution. The author's opinion is that another locality must be considered as the first state residence of mediaeval Moldavia that is the present village of *Volovăț*, in Suceava County. Although this idea was announced in previous years, it is only, in these pages that most of the arguments are clearly exposed (even if not as a final certitude). However, a new direction in the scientific research has now been pointed for the studies regarding the nebulous history of the beginning of the Moldavian mediaeval state.

⁶⁶ Domeniile Volovățului și Siretului au mai fost analizate, într-o formă relativ succintă, de Ioan Scripcariuc, *Proprietatea domnească în organizarea ținutului Suceava, în Suceava. Anuarul Muzeului Bucovinei*, XX, 1993, p. 87–93.

⁶⁷ Radu Popa, *op. cit.*, (ediția a II-a), p. 144–149 și 210–222.

⁶⁸ Mircea D. Matei, Emil I. Emandi, *op. cit.*, p. 131–138.